

• בכל דור ודור - מחפשים משמעות

כתבה: אפרת לדרפיין-גלבו

”בְּכָל־דּוֹר וְדוֹר חֵיב אָדָם לְרְאוֹת אֶת־עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֹאמֵר: ‘וְהִגְדַּתְ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה ה’ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם’. לֹא אֶת־אֲבוֹתֵינוּ בְּלֶבֶד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִף אוֹתְנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם”.

כשאנחנו מתקרבים לסיומו של המגיד מציע לנו רבן גמליאל את הדרך הפשוטה והקלה לתמצות הסדר: 'פסח, מצה מרור', שלוש מילים שאם תגידו אותן 'תסגרו עניין'. פסח יזכיר לכם את הנקמה הגדולה במצרים, מכת הבכורות; המצה תזכיר לכם את היציאה החפוזת ממצרים; והמרור יזכיר לכם את העבודה הקשה שעבדו בה בני ישראל. חוץ מהעובדה שסדר הדברים הוא הפוך, זה פתרון לא רע: שלוש מילים ואפשר לעבור לאוכל. אלא שאז נדחפת לה פסקה אחת שטורפת את הקלפים. עד עכשיו נאמר לנו שבלייל הסדר צריך לספר ביציאת מצרים, אבל הנה צצה לה תביעה חדשה, אחרת לגמרי: בְּכָל־דּוֹר וְדוֹר חֵיב אָדָם לְרְאוֹת אֶת־עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם. לא מספיק לספר ביציאת מצרים, כעת עלינו לראות את עצמנו כאילו אנחנו יצאנו ממצרים!

לדרישה הזאת יש שתי קריאות אפשריות, והן הפוכות זו מזו:

קריאה אחת אומרת: ראו עצמכם כאילו אתם, ממש אתם עצמכם, הייתם במצרים. הבינו כי המציאות ההיסטורית היא משפיעה עליכם עד עצם היום הזה. אילו לא יצאתם ממצרים, כנראה שהייתם נטמעים בחברה המצרית ולא הייתם מסוגלים לפתח היסטוריה ותרבות עברית. הרגישו את החופש ואת החירות שלכם הנובעים מהגאולה הזאת וספרו עליה לילדיכם, כי המאורע ההיסטורי אינו שייך לעבר; הוא שייך גם אליכם וקשור למציאות חייכם עד היום. הגאולה היא, היא שמאפשרת לכם לשבת כאן ולהמשיך ליצור את התרבות הישראלית-יהודית.

הקריאה השנייה אומרת דבר הפוך: יציאת מצרים איננה מאורע היסטורי; היא מאורע המתרחש כעת בחיינו הפרטיים והכלליים, בכל זמן וזמן, בכל שנה ושנה ובכל דור ודור. התביעה של הקריאה השנייה היא לראות כיצד אנחנו, בחיינו, יכולים להרגיש כאילו יצאנו ממצרים. כי לא רק אותם עבריים נגאלו, אלא גם אני, כיום, מוצאת לעצמי את הדרכים להשתחרר מהכבלים האופפים אותי. יציאת מצרים היא סיפור מכונן שמסוגל לעצב את חיי.

את הקריאה הראשונה מייצגת הקריאה המסורתית של ההגדה. מתוך סיפור יציאת מצרים ההיסטורית נרגיש את רצף הדורות, את היותנו חלק מאותה שרשרת שהתחילה מ'ירד יעקב מצרימה' עד ימינו אנו. יש כוח גדול לקריאה זו שרואה רצף היסטורי בין אז להיום.

אלא שקריאה זו עשויה להיות גם בעייתית.

בשירה 'תפילה' כותבת לאה גולדברג על קסמם של אותם דברים יומיומיים והסכנה הטמונה בהם: 'לבל יהיה עליי יומי הרגל'. קו דק מפריד בין הרגלים שגורתיים, אפורים, לבין יכולת הפליאה וההתחדשות. ההבדל הוא, כמדומני, באפשרות לצקת משמעות לאותה תפאורה קבועה.

סיפור יציאת מצרים, שנה אחר שנה, עשוי להפוך להרגל מעיק שההתרגשות פגה ממנו. בכל שנה אנחנו נפגשים באותה תפאורה ועם אותם אנשים, וקוראים שוב ושוב את אותו טקסט. כאשר אנחנו קטנים זה עדיין מלהיב ומרגש, במיוחד כאשר עדיין מרשים לנו לשיר בזיופים את 'מה נשתנה'. אבל ככל שאנו מתבגרים, זה הופך להיות נטל. לרבים מאתנו, ליל הסדר הוא ערב משמים, שבו אנו מוצאים את עצמנו יושבים ליד קרובי משפחה רחוקים, מדוחים על הישגים וכישלונות שנתיים, מחכים לשתות ארבע כוסות ולהגיע לאוכל. מזל שיש איזה 'בבהילו' או 'אחד מי יודע' שמרוממים קצת את האווירה.

הקריאה השנייה מאפשרת לנו לצקת משמעות חדשה לתוך הטקסט המסורתי. היא מאפשרת לנו שני רבדים של התחדשות:

האחד, התבוננות בי ובסובבים אותי. לראות את הכבלים שבהם אני נתונה ולבדוק כיצד אני עשויה להשתחרר מהם; מהי הגאולה האישית או המשפחתית שלי; ואיזה סיפור אני מספרת לעצמי על החיים שלי בהווה ובהיסטוריה הקרובה אליי. השני, ואולי החשוב מכול, הוא הציווי של והגדת לבנך/בתך. פעם אחת בשנה מתאפשר לנו לדבר על כך עם המשפחה שלנו - לשתף בסיפורים החשובים שלנו מהשנים האחרונות (לאו דווקא הישגים וכישלונות), מההיסטוריה המשפחתית שלנו. להקשיב לאחרים ולשמוע מהם דברים חשובים שהם רוצים לשתף. פעם בשנה אנחנו יכולים להפוך את הערב הזה לערב שבו נוצקת משמעות חדשה בתא המשפחתי שלנו.

אז איך עושים זאת בפועל?

לפניכם הצעות המחולקות לשלוש רמות השקעה שונות, כל משפחה לפי רצונה ויכולתה:

למתחילים

שינוי הוא לא פשוט, במיוחד כאשר מדובר במסורת רבת שנים. על כן משפחות רבות ירגישו בנוח להתחיל דווקא בשינוי קטן אך משמעותי. בהצעה זו, מותירים את הסדר המסורתי על כנו, אך מבקשים מאחד המשתתפים במהלך הסעודה או בסופה, לספר על דבר משמעותי אחד שקרה לו השנה, אשר מתקשר בעיניו לסיפור יציאת מצרים. זה יכול להיות סיפור על קושי מסוים, או דווקא סיפור על הצלחה אישית שמסמלת עבורו 'גאולה'. לאחר מכן, אפשר לעודד משתתפים אחרים לשתף בסיפוריהם, אבל זה לא הכרחי.

רעיון נוסף הוא לדבר על דבר אחד שחשוב לכם להעביר הלאה לדורות הבאים: סיפור משפחתי, מתכון או אמרה שעוברת במשפחה. נצלו את ההזדמנות שבה יש לכם אפשרות 'להגיד לבנים' - והאחרים מקשיבים

למתקדמים

אפשר להרחיב את הפעילות הקודמת ולבקש מראש משאר המשתתפים להכין דבר מה משמעותי בעיניו. אפשר לבחור נושא אחד שיאגד את הערב ולחלופין לתת יד חופשית לכל אחד לומר כרצונו. אפשרות נוספת היא להיעזר בקלפים 'טיפוליים', שיש עליהם תמונה או ציור, והמשתתפים יכולים להעלות דרכם אסוציאציות המתקשרות לחג, למשפחה או לשרשרת הדורות. היצירתיים בכם יכולים ליצור קלפים כאלה בעצמכם, עם מוטיבים מחג הפסח. פעילות כזאת עשויה לקחת חלק נכבד מליל הסדר, על כן רצוי לעשות אותה על בטן מלאה... ניתן לבחור מראש אילו קטעים מתוך ההגדה ייאמרו ועל אילו קטעים מדלגים. משפחה שחשוב לה לקרוא את כל ההגדה, תוכל לבחור בפעילות קצרה יחסית בזמן הקינוח, שבו כולם נמצאים באווירה קלילה יחסית. כדאי שהפעילות תתרחש במקום נעים (כמו הסלון) ולא סביב השולחן העמוס.

למשקיענים ביותר

הגדה משפחתית. בכל שנה בוחרים נושא אחד שעליו רוצים לדבר ולהתמקד. מבקשים מבני המשפחה האחרים לכתוב מראש משהו בנושא ומקבצים את כל הטקסטים להגדה משפחתית אישית. הנושאים יכולים להיות תחום מסוים שהעסיק את המשפחה במשך השנה או תחום השאוב מעולם הערכים הרחב של ההגדה (חירות, זיכרון, ניסים, שירה, אביב וכדומה). את ההגדה המשפחתית קוראים במהלך ליל הסדר וניתן לצרף לה שירים משפחתיים אהובים. בפורמט זה, תוכן ההגדה המסורתי הופך לשולי יותר. משפחות שחשוב להן לשמר גם את ההגדה המסורתית, יכולות לקרוא את ההגדה המשפחתית, במקום 'המגיד' או חלקים ממנו ולהשאיר את שאר הסדר כהלכתו. לחלופין, אפשר להחליט לוותר על חלקים מההגדה. יש משפחות שיעדיפו לשמור את השירים המסורתיים או את טבילת האצבעות בעשר המכות - כל משפחה מוזמנת להציע את המינוח הנכון לה, בין חדש לישן.

* תודה למשפחת סלע מקריית טבעון על הרעיון מעורר ההשראה!

